
СИСТЕМА ЗМАГАНЬ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ (РЕФОРМАЦІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН)

Олена Козлова, Мухаммед Фахмі Рабін Х

Аннотація. *Определены современные тенденции в системе соревнований по легкой атлетике, влияющие на совершенствование тренировочной и соревновательной деятельности спортсменов: расширение спортивных календарей, сети соревнований и географии их проведения на всех континентах; серийный характер проведения соревнований с короткими интервалами времени между ними (3–7 дней) с поощрением непрерывного участия спортсменов в них; сужение программы соревнований по персональным приглашениям.*

Ключевые слова: *система соревнований, легкая атлетика, спортсмены высокой квалификации.*

Abstract. *Modern trends in track and field competition system influencing the improvement of training and competitive activity have been determined: expansion of sports calendars, network of competitions and the geography of their holding at all continents; serial character of competition holding with short intervals between them (3–7 days) with encouragement of athletes' continuous participation; reduction of invitational competition program.*

Keywords: *competition system, track and field, highly skilled athletes.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття під впливом стрімких процесів професіоналізації та комерціалізації [2, 6] суттєвому перетворенню було піддано систему змагань з легкої атлетики. Її реформація триває і сьогодні, що пов'язано з прагненням Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій (ІААФ) упорядкувати календар і структуру статусів міжнародних комерційних турнірів, сприяти участі «зірок» світової легкої атлетики не тільки в європейських, а й в американських і азіатських стартах, привнести в легку атлетику елемент регулярності, характерний для командних видів спорту або біатлону [3, 4, 9].

Практично кожен рік відбуваються зміни в системі змагань з легкої атлетики, що впливає на тренувальну і змагальну діяльність спортсменів, але, на жаль, це не завжди враховується під час підготовки до змагань. У зв'язку із збільшенням у спортивних календарях комерційних змагань серйозно ускладнюється процес планомірної підготовки до головних змагань, що призводить до зниження спортивних результатів і зменшення рекордів безпосередньо на Олімпійських іграх [7]. Проте суттєві перетворення в системі змагань у легкоатлетичному спорті не враховуються під час підготовки спортсменів високої кваліфікації, а рекомендації часто будуються на матеріалі 1980-х років, тому проблема вивчення реформації системи змагань з легкої атлетики безперечно є актуальною для розвитку системи спорту вищих досягнень, потребує подальшого розгляду, обґрунтування на основі досягнень сучасної світової науки

та практики, узагальнення даних Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій, найкращого світового досвіду, розробок фахівців різних країн.

Мета дослідження – удосконалення тренувального процесу і змагальної діяльності легкоатлетів високої кваліфікації на основі визначення перетворень у системі змагань, що відбулися в останні десятиріччя під впливом процесів професіоналізації і комерціалізації легкоатлетичного спорту.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури та інформації світової мережі Internet, даних інформаційної бази легкої атлетики (All-Athletics), друкованих та електронних джерел Асоціації статистиків з легкої атлетики (Association of Track & Field Statisticians -ATFS); континентальних легкоатлетичних асоціацій і федерацій з легкої атлетики різних країн світу; аналіз календарів, протоколів, рейтингів змагань, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. До початку 1990-х років у світі спорту існували дві системи спортивних змагань – у сфері олімпійського і професійного спорту. Поступово процес професіоналізації став екстраполюватися і на сферу олімпійського спорту, зачепивши і легку атлетику. Під впливом сфери бізнесу суттєвої реформації піддалася традиційна система змагань з легкої атлетики, значно розширився календар ІААФ.

До початку проведення чемпіонатів світу з легкої атлетики (1983 р.) спортивний календар був досить стабільним, підготовку спортсменів висо-

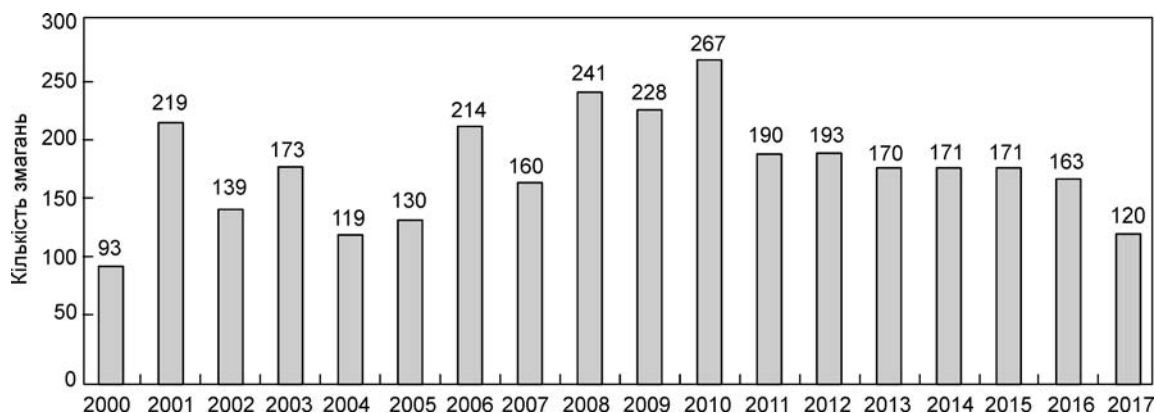

Рисунок 1 – Кількість змагань з легкої атлетики різних категорій у календарі ІААФ за період 2000–2017 рр.

кої кваліфікації було спрямовано на успішний виступ в Іграх Олімпіад і чемпіонатах Європи [3, 5]. Наприклад, у СРСР побудова підготовки здійснювалася на основі організаційно-методичних принципів радянської системи, котра в ті роки займала лідируючі позиції у світі. Управління «спортивною формою» було пов'язане з певною, найбільш раціональною для спортсмена, загальною кількістю змагань, стартів із максимальною мобілізацією можливостей організму і відповідним підведенням до головних змагань року. Існуючий календар включав незначну кількість змагань за кордоном, виступи в яких були відомі наперед.

У період 1990–1995 рр. до календаря ІААФ увійшла незначна кількість (45–65) змагань [10, 11], а з 2000-х років ці показники збільшилися на 27–32 %, кількість змагань коливалась від 93 до 267 (рис. 1).

На основі аналізу та узагальнення великого масиву фактичного матеріалу ($n = 7200$) за ієрархічними рівнями було систематизовано змагання з легкої атлетики залежно від значення, масштабів, вирішуваних завдань, характеру організації, фінансових та рейтингових стимулів.

Сучасна система змагань у легкій атлетиці постійно розвивається і характеризується глобалізацією і розширенням спортивних календарів, появою нових форматів і категорій змагань для отримання доходів від їх проведення, що значно ускладнює підготовку до них. Вона має складну ієрархічну структуру, яка об'єднує змагання форматів олімпійського і професійного спорту і функціонує на міжнародному, регіональному, національному та місцевому рівнях [3]: змагання ІААФ; континентальних асоціацій; національних федерацій; регіональні змагання.

За класифікацією Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій змагання ІААФ включають п'ять груп: Всесвітню легкоатлетичну серію; одноденні змагання, змагання з бігу по шосе, «Челленджер» (змагання за запрошеннями) (рис. 2).

Рисунок 2 – Змагання з легкої атлетики в календарі ІААФ у 2017 р.

Кожна з цих груп поділяється на підгрупи, наприклад у 2017 р. Всесвітня легкоатлетична серія ІААФ включає такі крупні змагання як чемпіонат світу, чемпіонат світу серед юнаків, чемпіонат світу з кросу, чемпіонат світу з легкоатлетичних естафет. Слід зазначити, що тільки ІААФ має право організовувати легкоатлетичні змагання на Іграх Олімпіад і змагання, що входять у Всесвітню легкоатлетичну серію [8]. Кількість змагань різних категорій у календарі ІААФ у 2017 р. наведено на рисунку 3.

Розширилися мережа змагань і географія їх проведення на різних континентах з тенденцією проведення престижних змагань на основних «ринках» світу для забезпечення визнання та підвищення популярності легкоатлетичного спорту. Наочним прикладом може служити об'єднання в 2010 р. престижних турнірів Золотої ліги та Супер Гран-прі, що привело до утворення Діамантової ліги, які проводяться в Європі, Азії, на Близькому Сході і в США. Кількість змагань у рамках Діамантової ліги зросла до 14 порівняно із Золотою лігою (шість змагань). Високі призові фонди, грошові винагороди на етапах (від 10 до 1 тис. дол. США) і у фіналі (40 тис. дол. і діамант від швейцарської компанії Beuer) [12] стимулюють світову легкоатлетичну еліту боротися за перемогу в цих змаганнях. Немало «зірок» легкої атлетики складають свій графік на сезон так, щоб взяти участь в кількох етапах цього турніру.

Створення Діамантової ліги викликало ряд протиріч в існуючій методиці підготовки. Проблема полягає в тривалому виступі легкоатлетів протягом спортивного сезону, а саме – з початку травня до середини вересня. Вона посилюється прагненням зайняти призове місце для участі у фіналі і боротьби за головний приз (діамант) при переміщенні спортсмена по усіх континентах, що пов'язано зі стомливими перельотами і зменшенням часу на підготовку, а в деяких випадках і повною його відсутністю [3]. Більшою мірою, ніж раніше, зросла необхідність врахування факторів зовнішнього середовища (висота над рівнем моря, температура, вологість, зміна часового поясу), побудови тренувального процесу між змаганнями.

Згідно з правилами і регламентами ІААФ, спортсменам може бути виплачена готівка або матеріальна винагорода у будь-якому вигляді за участь або виступ у легкоатлетичному змаганні [8]. Такий стан справ у легкій атлетиці посилює мотивацію спортсменів за рахунок успішного виступу в змаганнях, що позначилося на пошуку сучасних технологій, спрямованих на підвищення і збереження рівня фізичної, техніко-фізичної, психологічної підготовленості легкоатлетів і збереження досягнень у процесі багаторічної підготовки.

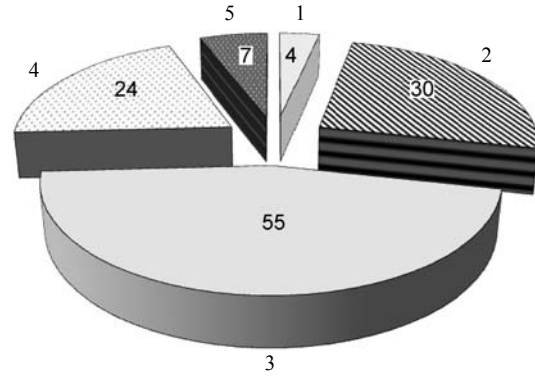

Рисунок 3 – Кількість змагань різних категорій у календарі ІААФ у 2017 р.:

1 – змагання Всесвітньої легкоатлетичної серії ІААФ; 2 – одностайні змагання ІААФ; 3 – змагання з бігу по шосе ІААФ; 4 – «Челленджер» ІААФ; 5 – зустрічі ІААФ

Якщо раніше проводилися в основному багатоденні змагання, «Регламентом» яких передбачалося виконання кваліфікаційних нормативів, що давало право спортсмену брати участь у основних змаганнях (легкоатлетичні стрибки і метання), або відбір найсильніших учасників у ході попередніх забігів (бігові види змагань), то в умовах професіоналізації значного поширення набули змагання, які проводяться організаціями протягом одного дня за принципом основних, у яких відбувається розподіл місць [1]. Ці змагання характеризуються звуженням програми порівняно з найбільшими міжнародними форумами (легкоатлетична програма Ігор Олімпіад, чемпіонати світу). В них компактна організація – протягом одного дня за скороченою програмою в один круг для обмеженої кількості учасників [1].

Під впливом професіоналізації відбувається формування ієрархічних рівнів змагань із персональними запрошеннями з урахуванням спортивних результатів, показаних легкоатлетами на змаганнях; рівня їхньої майстерності (місце в світових рейтингах, титули – медалісти Ігор Олімпіад та чемпіонатів світу, рекордсмени світу), рекордів світу, встановлених у конкретному змаганні з орієнтацією включення в програму тих видів змагань, в яких висока конкуренція.

Найпрестижніші змагання за персональними запрошеннями, в яких в основному бере участь світова легкоатлетична еліта, стали проводити серіями з короткими інтервалами часу між ними (три–сім днів), із заохоченням безперервної участі легкоатлетів у них у вигляді системи очок, грошових винагород та розіграшу джек-поту у вигляді золотих зливків (1998–2002 рр.), 1 млн дол. США (2003–2009 рр.), діамант у чотири карати (з 2010 р.).

Висновки:

1. Сучасна система змагань з легкої атлетики перебуває у безперервному розвитку та характе-

ризується розширенням спортивних календарів, появою нових форматів та категорій змагань для одержання доходів від їх проведення, має складну ієрархічну структуру, що поєднує змагання форматів олімпійського й професійного спорту й функціонує на міжнародному, регіональному, національному рівнях.

2. Визначено сучасні тенденції розвитку системи змагань з легкої атлетики, що впливають на підготовку спортсменів високої кваліфікації:

- розширення спортивних календарів, мережі змагань і географії їх проведення, що більшою мірою, ніж раніше, впливає на необхідність врахування факторів зовнішнього середовища;

- серійний характер проведення змагань з короткими проміжками часу між ними, що спонукає до раціональної побудови тренувального процесу між змаганнями при переміщенні спортсменів у різні куточки земної кулі;

- звуження програми змагань за персональними запрошеннями, поява турнірів з компактною організацією протягом одного дня.

3. Процес упорядкування змагань повинен бути спрямований на підвищення ефективності змагальної діяльності легкоатлетів у головних змаганнях і оптимальній їх кількості за персональними запрошеннями. Змагання мають бути строго ранжировані й ґрунтуватися на підпорядкуванні нижніх рівнів (одноденні за персональними запрошеннями, у приміщеннях, з видів) верхнім (головним змаганням) без порушення традиційної ієрархії (підготовка, контрольні, підвідні і відбіркові).

Результати проведених досліджень відкривають **перспективи** для дослідження в єдності із системою змагань проблем раціональної побудови спортивного тренування, змагальної діяльності й використання засобів відновлення і стимуляції працездатності.

Література

1. Глед Б. Справочник ИААФ по организации и проведению соревнований / Б. Глед, Б. Роу. – Лондон: ИААФ, 2007. – 271 с.
2. Гуськов С. И. Профессиональный спорт / С. И. Гуськов, В. Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2000. – 392 с.
3. Козлова О. К. Теоретико-методические основы подготовки спортсменов высокой квалификации в условиях профессионализации (на примере легкой атлетики) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / О. К. Козлова. – К., 2013.
4. Козлова О. К. Соревнования в системе подготовки спортсменов высокой квалификации в условиях профессионализации легкой атлетики / Е. К. Козлова // Наука в олимп. спорте. – 2013. – № 4. – С. 20–230.
5. Колесов А. И. Соревновательная деятельность и подготовка спортсменов высшей квалификации в различных природно-географических условиях / А. И. Колесов, Н. А. Ленц, Е. А. Разумовский. – М.: Физкультура и спорт, 2003. – 292 с.
6. Олимпийский спорт: в 2 т. / [В. Н. Платонов, С. Н. Бубка, М. М. Булатова и др.; под общ. ред. В. Н. Платонова]. – К.: Олимп. лит., 2009. – Т. 2. – 696 с.
7. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В. Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2015. – 680 с.
8. Правила соревнований на 2016–2017 год [Электронный ресурс]: за даними Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій. – Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій, 2015. – 251 с. – Режим доступу: <http://www.iaaf.org>
9. Суслов Ф. П. Система соревнований и динамика спортивной формы в индивидуальных дисциплинах / Ф. П. Суслов // Наука в олимп. спорте. – 2007. – № 1. – С. 114–121.
10. IAAF Competition [Электронный ресурс] : по данным IAAF. – Режим доступа : <http://www.iaaf.org/competition/>
11. IAAF Calendar [Электронный ресурс] : по данным IAAF. – Режим доступа : <http://www.iaaf.org/competition/calendar/>
12. IAAF Diamond League [Электронный ресурс] : по данным IAAF, 2017. – Режим доступа : <http://www.iaaf.org/competitions/iaaf-diamond-league>

Literature

1. Gled B. IAAF guide on competition organization and holding / B. Gled, B. Raw. – London: IAAF, 2007. – 271 p.
2. Guskov S. I. Professional sport / S. I. Guskov, V. N. Platonov. – Kiev : Olimpiyskaya literatura, 2000. – 392 p.
3. Kozlova O. K. Theoretico-methodical bases of elite athlete preparation under conditions of professionalization (by the example of track and field) author's abstract for Doctoral degree in Physical Education and Sport: 24.00.01 / O. K. Kozlova. – Kyiv, 2013.

4. *Kozlova O. K.* Competitions in the system of elite athlete preparation under conditions of track and field professionalization / O. K. Kozlova // *Nauka v olimpiyskom sporte*. – 2013. – N 4. – P. 20–230.
5. *Kolesov A. I.* Competitive activity and preparation of elite athletes under different climatic conditions / A. I. Kolesov, N. A. Lents, E. A. Razumovsky. — Moscow : Fizkultura i sport, 2003. — 292 p.
6. *Olympic sport: in 2 vol.* / [V. N. Platonov, S. N. Bubka, M. M. Bulatova [et al.; ed. by V. N. Platonov]. – Kiev: Olimpiyskaya literature, 2009.– Vol. 2. – 696 p.
7. *Platonov V. N.* System of athletes' preparation in the Olympic sport. General theory and its practical applications / V. N. Platonov. — Kiev : Olimpiyskaya literatura, 2015. – 680 p.
8. *Competition rules for 2016–2017* [Electronic resource]: IAAF data. – IAAF, 2015. – 251 p. – Access mode: <http://www.iaaf.org>
9. *Suslov F. P.* Competition system and dynamics of competition form in individual disciplines / F. P. Suslov // *Nauka v olimpiyskom sporte*. – 2007. – N 1. – P.114–121.
10. *IAAF Competition* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.iaaf.org/competition/>
11. *IAAF Calendar* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.iaaf.org/competition/calendar/>
12. *IAAF Diamond League* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.iaaf.org/competitions/iaaf-diamond-league>

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ

Надійшла 22.01.2017